

De conclusie van Tallier is duidelijk: bos blijft, ook binnen een industrialiserende economie, een waardevolle *natural resource*: 'la société industrielle ne tarit pas le bois, elle force des réaménagements' (p. 599). De rijkdom aan informatie die het boek biedt is enorm maar vele details hadden misschien beter het onderwerp uitgemaakt van aparte bijdragen. Het boek is alleszins een belangrijk werk voor al wie met de geschiedenis van het bos bezig is.

Wouter Ronsijn
Universiteit Gent

Cor Trompetter, *Eén grote familie. Doopsgezinde elites in de Friese Zuidwesthoek 1600-1850*. Doperse Documentaire Reeks, Nr. 4 (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2007) 334 p. ISBN 978906550977-2

Cor Trompetter schreef *Eén grote familie* in het kader van het project 'Elitevorming onder doopsgezinden in de Republiek'. Het resultaat is een studie naar de rol van doopsgezinden in het maatschappelijk leven in de Friese Zuidwesthoek. Verkennend onderzoek dat uitwees dat doopsgezinden een relatief belangrijke rol in het maatschappelijk leven van de Republiek speelden, gaf de aanzet tot verder onderzoek naar deze religieuze minderheid. De kern van het onderzoek kenmerkt zich door 'demografische-, economische-, politieke- en netwerkelementen' (p. 3). Trompetter formuleert uiteindelijk twee centrale vragen: Hoe ontwikkelde zich de positie van de doopsgezinde elite in de periode 1600-1850 in de Friese Zuidwesthoek tegen de achtergrond van verschillende maatschappelijke veranderingen? En hoe functioneerden doopsgezinde familienetwerken op lokaal en bovenlokaal niveau en hoe verhielden deze zich tot de niet-doopsgezinde netwerken (p. 15)? Hij heeft daarbij ook aandacht voor de verschillen tussen de verscheidene doperse stromingen.

Voor een definiëring van het begrip elite is gekozen voor een pragmatische benadering. De elite werd gevormd door de top tien procent in de vermogenshiërarchie van een woonplaats. Ook is er aandacht voor het 'maatschappelijk vermogen', of het sociale kapitaal, om de doopsgezinde elite te kunnen plaatsen. Het politieke kapitaal, een ander criterium dat doorgaans gebruikt wordt voor de afbakening van een elite, blijft noodzakelijkerwijs buiten beschouwing aangezien de doopsgezinden gedurende het grootste deel van de onderzoeksperiode uit bestuursfuncties geweerd werden. Trompetter heeft er bewust voor gekozen niet alleen mensen die doopsgezind gedoopt zijn in zijn onderzoek mee te nemen, maar ook personen die andere banden hadden met de doopsgezinde gemeente.

Om de positie van de doopsgezinden binnen de maatschappij te kunnen duiden doet de auteur eerst een poging om het percentage doopsgezinden op de totale bevolking te achterhalen. Hij doet dit consciëntieus en met een degelijke onderbouwing van de gemaakte keuzes bij de becijfering. De gemiddelde lezer zal echter voornamelijk geïnteresseerd zijn in de conclusies op pagina 65. De veronderstelde algemene getalsmatige achteruitgang van de doopsgezinden wordt hier in ieder geval genuanceerd. De doopsgezinden zelf komen al een stap dichterbij in een hoofdstuk over de economie van de Zuidwesthoek. Ook in dit en het volgende hoofdstuk, over de vermogenspositie van de doopsgezinden, blijft het echter noodzaak om eerst de algemene Friese context te beschrijven, alvorens de positie van de doopsgezinden te kunnen duiden.

Vanaf hoofdstuk vijf, we zijn dan inmiddels aangeland op pagina 102, wordt er meer ingezoomd op de doopsgezinde elites. Achtereenvolgens worden in afzonderlijke hoofdstukken de elites in de plaatsen Sneek, Workum en Bolsward behandeld, waarna er aandacht is voor de kleinere gemeenten. In deze hoofdstukken komt de brede opzet van het onderzoek, en vooral het gebrek aan een duidelijke afbakening, de leesbaarheid van het boek niet ten goede. De lezer wordt werkelijk bedolven onder een reeks van voorbeelden en Friese namen, waardoor het zelfs de lezer die niet terugschrikt van een grote naamdichtheid gaat duizelen. De doopsgezinden komen daarvoor ook zelden werkelijk tot leven en verdrinken in een stortvloed van familierelaties. Daarbij blijft het de vraag in hoeverre de vele voorbeelden nu werkelijk representatief zijn voor de doopsgezinde elite. Een vraag die vanwege de ruime definiëring van de te onderzoeken groep niet te beantwoorden is, omdat een kwantificering bij gebrek aan een strakke getalsmatige afbakening niet goed mogelijk is. Een aantal algemene observaties in combinatie met wat representatieve voorbeelden waren de leesbaarheid van het boek ten goede gekomen.

Trompetter wijst niettemin een aantal interessante trends aan, zoals het bestaan van gemengde huwelijken tussen gereformeerden en doopsgezinden binnen de elites van de verschillende steden. Bij vlagen wordt ook duidelijk hoe ‘doopsgezind’ de elites zich werkelijk gedroegen. Het boek sluit af met een interessant hoofdstuk negen over de rol van de doopsgezinden in de politiek en de mate waarin ze op dat gebied tijdens de onderzochte periode, en dan vooral vanaf 1748, emancipeerden en hun prominente economische positie ook trachtten te vertalen in politieke macht. Ten slotte komt de auteur tot de conclusie dat er in het midden van de negentiende eeuw in de steden van de Friese Zuidwesthoek nog altijd sprake was van een ‘doopsgezinde elite’, die toen al op maatschappelijk vlak geëmancipeerd was, met bijvoorbeeld doopsgezinde burgemeesters. De meeste doopsgezinde elites wierpen geen kunstmatige barrières op die contacten met niet-doopsgezinden moesten verhinderen. Gedeelde welvaart deed de religieuze verschillen dus in zekere mate naar de achtergrond verdwijnen.

Het onderwerp van het boek en de bevindingen van Trompetter zijn zeker de moeite waard en de auteur verdient lof voor de zuivere verantwoording van zijn onderzoek. De manier van het presenteren van de bevindingen doen de interessante materie en het verzette werk naar mijn idee echter geen recht. Naast de al gesignaleerde problemen bij de leesbaarheid, laat de eindredactie veel te wensen over en worden sommige passages in het boek gekenmerkt door een reeks aan technische slordigheden. Wellicht is dat iets waaraan de redactie van de Doperse Documentaire Reeks voor het volgende boek wat meer aandacht kan besteden.

Serge ter Braake
Joods Historisch Museum

W. Baron, *‘Het belang en de welvaart van alle ingezetenen’. Gezondheidszorg in de stad Groningen, 1800-1870* Groninger Historische Reeks 33 (Assen: Van Gorcum, 2006), XII, 581 p. ISBN 90 232 42718

Zoals zo veel Nederlandse steden werd Groningen in de negentiende eeuw door diverse uitbraken van besmettelijke ziekten bezocht. Hoewel in de achttiende eeuw een beeld was gevestigd van een frisse en gezonde stad, wezen de feiten in het daar-